

ISMET BUŠATLIĆ
Sarajevo

RUĐANSKA TURBETA

Sažetak

Na području općine Rudo do sada je podignuto jedanaest turbeta raznih dimenzija i oblika. U Starom Rudom dva, a po jedno u Sokolovićima, Donjoj Strmici, Bresnici, Obrvenoj, u Barakovcima iznad Strgačine, Prebidolima, Sjeverinu, Ustibru i Mioču. Devet ih je bilo muških i dva djevojačka. Do danas su sačuvana četiri, dva su obnovljena i jedno nanovo podignuto. Nakon agresije na Bosnu i Hercegovinu, s početkom obnove džamija počelo je obnavljanje i turbeta. Od obnovljenih turbeta treba spomenuti ono u Starom Rudom i Mioču, te izgradnju novog, podignutog civilnim žrtvama rata. Nadati se je da će ova aktivnost biti nastavljena i da će se obnoviti i druga porušena ruđanska turbeta. U tri turbeta je dokumentovana služba turbedara.

Cljučne riječi: Rudo i okolina, džamija, tekija, vakuf, turbe, turbedar

Uvod

Na listi bosanskohercegovačkih mjesta u kojima su podizana turbeta, Rudo i ruđanski kraj sa svojih jedanaest turbeta u deset naseljenih mjesta zauzima visoko mjesto. Turbeta su građena u dugom vremenskom periodu od polovine 16. do prve decenije 20. stoljeća. Podizali su ih vakifi uz svoje zadužbine, a i narod na mjestima gdje su padali šehidi i stradavale nevine djevojke. Tako su ruđanska turbeta pratila nastanak i razvoj urbanih cjelina, povijesni tok događaja i sudbine stanovnika ruđanskoga kraja.¹

Obradi dokumenata i sakupljanju predanja o nastajanju i izgradnji ruđanskih turbeta, te o njihovom stradanju i održavanju, ranije su pisali Nedim Filipović, Muhamed R. Kerken, Alija Bejtić, Mehmed Mujezinović, Džemal Čehajić i i Enes Pelidija.²

1 Bezrezervnu spremnost na pomoć prilikom sakupljanja izvora i literature pružili su mi prof. dr. Enes Pelidija i prof. dr. Fahira Fejzić-Čengić. Za ispitivanje terena, potom sakupljanje i bilježenjenje predaja, te uvid u trenutno stanje i snimanje istog, iskreno se zahvaljujem Remzi-ef. Pitiću, muftiji goraždanskom, Mehruđin-ef. Genjgi, glavnom imamu ruđanskom, te mojim prijateljima porijeklom s ruđanskog kraja, Enesu i Nedimu Gačaninu, Ejubu Maglajliji, Salihu Čamdžiću, Abidu Fejziću i drugima.

2 Nedim Filipović, „Vakufnama Kara Mustafa-paše Sokolovića iz 1555. godine o osnivanju grada Rudo”, *Rudo - spomenica povodom 30-godišnjice Prve proleterske brigade*, Međurepublička zajednica za kulturno-prosvjetnu djelatnost sa sjedištem u

Među jedanaest ruđanskih turbeta susreću se turbeta zatvorenog i otvorenog tipa. U zatvorena kupolasta turbeta izvorno su spadala: turbe nepoznatog derviša kod džamije Mustafa-bega Sokolovića u Starom Rudom³ i turbe Mehmed-pašinih roditelja u rodnim Sokolovićima, oba iz 16. stoljeća.

Tipologija ruđanskih turbeta

Za šest ruđanskih turbeta može se reći da pripadaju posebnome tipu otvorenih turbeta karakterističnih za ovaj kraj. To su u izvornom obliku bila turbeta u Barakovcima iznad Strgačine, Strmici, Obrvenoj, Prebidolima, Mioču i Ustibru (u mezarju Dragošuma).⁴ Osnovni materijali od kojih su građena ruđanska turbeta bili su kamen, osobito sedra, i drvo.

Nekada je u deset naselja na području općine Rudo bilo jedanaest turbeta raznih dimenzija i oblika. Po svojoj veličini, arhitektonskom izgledu i broju turbeta Rudo je prednjačilo u odnosu na neke druge krajeve u Bosni i Hercegovini.

U Starom Rudom bila su dva turbeta, a po jedno u Sokolovićima, Donjoj Strmici, Bresnici, Obrvenoj, Barakovcima (Strgačina), Prebidolima, Sjeverinu, Ustibru i Mioči. Devet ih je bilo muških i dva djevojačka. Do danas ih je sačuvano šest. Od turbeta u Sokolovićima ostali su samo temelji i ruševni zidovi, a od turbeta u Strmici samo razbacano kamenje. Turbeta u Bresnici i Mioču su obnovljena. Od turbeta u Ustibru (Dragošuma) još se raspoznaje samo mjesto i istražuju ostaci.

U tri turbeta na području Rudog dokumentovana je služba turbedara, i to u vakufima iz kojih su primali naknadu za svoju službu (Staro Rudo, Sokolovići i Bresnica).⁵ O turbetu u Strgačini brinuli su tradicionalno članovi sarajevske porodice Nanić, bez pisanog traga o takvoj obavezi.

Pljevljima, Pljevlja, 1971, str. 173-177; Muhamed R. Kerken, „Postanak kasabe Rudo i njegov osnivač Kara Mustafa-paša“, *Islamski svijet*, god. IV, br. 138, 1935, str. 6; Alija Bejtlić, „Legende iz Polimlja o Polimlju“, *Mostovi*, god. III, br. 10, Pljevlja, 1971, str. 72-78; „Rudo i rudski kraj kroz vijekove“, separat iz knjige *Rudo – spomenica povodom 30-godišnjice Prve proleterske brigade*, Sarajevo, 1971, str. 179-240; Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika*, Knjiga II, IP “Veselin Masleša”, Sarajevo, 1977, str. 124-125; Džemal Čehajić, *Derviški redovi u jugoslovenskim zemljama*, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XIV, Sarajevo, 1986, str. 96; Enes Pelidija, „Rudo i njegova okolina u vrijeme osmanske vlasti“, u: Husnija Kamberović [ur.], *Spomenica Ibrahima Karabegovića: Zbornik radova*, Institut za istoriju, Sarajevo, 2013, str. 79-114.

3 A. Bejtlić, „Rudo i rudski kraj...“, str. 222.

4 Ibid., str. 225-226.

5 Ibid., str. 215.

1. Turbe nepoznatog šehida u Starom Rudom

Muhamed R. Kerken o osnivanju kasabe Rudo prenosi sljedeću predaju:

“Kada je Kara Mustafa-paša Sokolović naišao sa svojom vojskom iz Carigrada, zakonačio je na brijegu gdje je danas nova kasaba Rudo. Nekako oko zore, na drugoj strani Lima, gdje nije bilo nikog živog, on i njegova vojska začuli su ezan i primijetili neko svjetlo. Sutradan Kara Mustafa-paša je naredio da se na tome mjestu podigne turbe, jer da tu postoji mezar. Kraj turbeta podigne i veliku džamiju. Kasnije je poslao novac, te je sazidan kameni most na Limu, banje i han.”⁶

O postanku turbeta u Starom Rudom zabilježeno je i sljedeće predanje:

“Pošao Kara Mustafa-paša Sokolović nekud s velikom vojskom i pao na konak taman gdje je današnje Rudo, a svoj čador bio je malo izdvojio i udario ondje, đe je kasnije podignuta žandarska kasarna i u gluho doba noći, mnogo prije ranog sabaha, začuju i on i njegov mujezin, koji je bio uvijek kraj njega, ezan naspram ovog današnjeg Rudog, na onoj drugoj strani Lima, gdje su bile same topole i halilučina. Nije vjerovao svojim ušima pa tu učini drugi konak, kad ponovo ezan u isti vakat. Ostane i treću noć, opet u gluho doba ezan. I rano ujutro trećeg dana dadne napraviti splav i pređe s mujezinom na drugu stranu Lima. Kad tamo, a ono od same vode pa dalje još mokri tragovi ljudskih stopa. Išli po tragu dalje, i najednom se izgubi mokrina i udubina stopa. Razgrnu tu suho lišće od onih topola - kad ispod njega grob nekog šehita. Mustafa-paša je zabilježio to mjesto i otišao dalje. A kad se vratio s vojske, zatražio je i dobio od cara ferman da more tu graditi džamiju i kurisati kasabu, pa napravio najprije turbe nad onim grobom, koje se eno i danas vidi. – *Kazivali Aliji Bejtiću, odvojeno Ahmo Lika i Sejfija Hrnjić.*”⁷

Godine 1807, za vrijeme Prvog srpskog ustanka, Rudo je popaljeno, a 1896. godine je propalo do temelja, kada je usljed velikih kiša nezapamćeno nadošla rijeka Lim i odnijela kasabu Rudo. Ostalo je samo nekoliko kuća koje su bile u strani.⁸ Turbe je bilo u južnom dijelu harema Mustafa-pašine džamije u Starom Rudom. Po njegovim ostacima može se zaključiti „da se radi o kamenom turbetu zatvorenog tipa pod drvenim krovom.“ Kako piše Alija Bejtić, turbe je „manjih dimenzija i jednostavne zanatske obrade.“ Nije poznato čije je to turbe ni kada je nastalo. „Najvjerojatnije je ovo turbe podignuto poslije formiranja kasabe Rudo.“⁹ Konkretniji podaci o njegovom održavanju i plati osobe koja ga je održavala (turbedar) potječu tek iz sredine

6 M. R. Kerken, „Postanak Kasabe Rudo“, str. 6.

7 A. Bejtić, „Legende iz Polimlja...“, str. 12-13.

8 Ibid.

9 A. Bejtić, „Rudo i rudski kraj...“, str. 222; E. Pelidija, „Rudo i njegova okolina...“, str. 99.

XIX stoljeća, kada se u obračunu troškova vakufa Mustafa-paše Sokolovića 1855–1863. godine navodi plaća za turbedara. Propalo je u velikoj poplavi u noći s 10. na 11. novembar 1896. godine.

2. Turbe u Sokolovićima

Uz džamiju Mehmed-paše Sokolovića u selu Sokolovićima nalazi se harem i u njemu ostaci jednog turbeta za koje se smatra da ga je Mehmed-paša Sokolović sagradio nad mezarevima svojih roditelja. Međutim, Alija Bejtić, na osnovu iskopavanja koje je vršio na terenu, kao i zatečenih arhitektonskih ostataka, bio je mišljenja da gradnja turbeta najvjerojatnije potječe s početka XIX, a ne iz XVI stoljeća, kako se u narodu ovog kraja mislilo.¹⁰

3. Turbe šejha Piri-bega u Donjoj Strmici

U Donjoj Strmici u jednome gaju nedaleko od Bajrakli džamije i danas se raspoznaju temelji i vide ostaci turbeta podignutog nepoznate godine nad mezarom šejha Piri-bega Muhameda Mehanovića, sina Muhameda Gojačića Mehana. Prema narodnom kazivanju živio je u 15. stoljeću i prije prelaska na islam zvao se Gojić. Nije poznato kada i od čega je umro niti ko mu je podigao turbe. Na lokalitetu nisu vršena istraživanja te nije poznato da li se među ostacima turbeta nalaze i njegovi nišani. O Bajrakli džamiji i turbetu u Donjoj Strmici brinuli su braća Nanići iz Sarajeva, koji su u ovome kraju imali svoju pilanu za vrijeme austrougarske uprave.

4. Hadži Ahmed-agino turbe u Bresnici

Prije 1660. godine u ruđanskoj mahali Bresnica hadži Ahmed-aga je podigao džamiju i uz nju sagradio turbe u koje je pokopan nakon smrti nepoznate godine. Za njihovo izdržavanje osnovao je vakuf iz kojega su plaćani džamij-ski službenici i turbedar. Potvrdu o službi turbedara nalazimo u dokumentu iz prve dekade mjeseca zul-kadeta 1173/15–24. 6. 1761. godine, kada je na mjesto smijenjenog turbedara Husejna čajnički kadija Abdulgani predložio Ahmed-hodžu.¹¹

Hadži Ahmed-aginu džamiju odnijela je rijeka Lim za vrijeme velike poplave 1896. godine. Turbe je nedavno obnovljeno.

10 A. Bejtić, „Rudo i rudski kraj...”, str. 226.

11 Vidjeti: Alija Bejtić, „Stari trgovački putevi u Donjem Polimlju“, *Prilozi za orijentalnu filologiju* XXII-XXIII/1972-73, Sarajevo, 1976, str. 172, bilj. 19.

5. Turbe u Obrvenoj

U selu Obrvena, na putu iz Rudog za Sokoloviće, postojalo je jedno turbe za koje se ne zna čije je bilo i kada je sagrađeno. Nije poznato kada i kako je propalo. Danas postoji zgrada turbeta iz 1908. godine, koja je podignuta na starim temeljima.

Kako navodi Enes Pelidija, turbe je prema sačuvanoj uspomeni bilo je u arhitektonskom pogledu slično turbetu u Barakovcima. „Oko 1925. godine je na nagovor nekog derviša porušeno i na tom mjestu sagrađeno zatvoreno turbe pod četverodnim krovom.”¹²

6. Djevojačko turbe u Barakovcima (Strgačina)

Na području džemata Strgačina, prema selu Graboviku, u Barakovcima se nalazi jedno turbe zanimljive kamene konstrukcije. Ovaj vrijedan primjerak sepulklarne arhitekture očuvan je samo djelimično. Četiri zidana stuba povezana su kamenim lukovima iznad kojih je nekada bila kupola. Oko turbeta je muslimansko i hrišćansko groblje.

Prema narodnom predanju tu su se sreli i potukli svatovi na Vrtači, stjerali se na Barakovce gdje je poginula djevojka, pa je nad njenim mezarom podignuto turbe. Ranije su ovo turbe održavali i u njemu svijeće palili članovi sarajevske porodice Nanić (Muhamed, Avdaga i Salko, koji su imali pilanu u Strmici) nakon što su obnovili džamiju u Strgačini.

7. Turbe u Prebidolima

Treće turbe koje vodi porijeklo iz osmanskog perioda nalazi se u Prebidolima u blizini novog Rudog i ono je građeno od kamena sa kupolom.

U Prebidolima u blizini novog Rudog postoji otvoreno kameno turbe s kupolom, specifične konstrukcije i malih dimenzija. Po svom arhitektonskom izgledu, prema mišljenju Alije Bejtića, najvjerojatnije je sagrađeno u XIX stoljeću.¹³ Kako navodi isti autor, za ovo turbe se veže legenda prema kojoj to „tulbe“ stoji na grobu nekog „turčina“ (čitaj: musliman) koji se borio s „komitama“ iz Srbije. Komite su imale bitku baš ovdje, kraj turbeta, a onda se dale u bijeg prema brdu Cikoti. A jedan turčin na konju, onaj što ovdje leži, dao se za njima u potjeru i sustigne jednog komitu na putu, đe se odmara.

“Stani, vlaš, pobjeći mi nećeš!”

“Vala, niti ću ti bježati, niti mogu”, odgovori komita sav umoran od boja i hoda.

12 E. Pelidija, „Rudo i njegova okolina...“, str. 111.

13 E. Pelidija, „Rudo i njegova okolina“, str. 111.

I upuste se u borbu sabljama. Turčin onako na konju, a komita na zemlji pa bio tako okretniji i dočekaao vrhom svoje sablje turčina po vratu. Turčin se tako onesposobio, i konj pod njim pravo okrenuo natrag. U putu se počeo kočiti u vratu, i ono mjesto, đe se to desilo, prozvalo se po tome Kočine. Jahao dalje i još više oslabio pa počeo nositi glavu na skutima, i ono mjesto, eno ga onamo, vidi se, đe mu je glava pala na skute, zove se i danas po tome Kutu. Konj ga je nosio još, a ovdje je s konja pao mrtav pa je na istom mjestu pokopan, a na grobu mu onda napravljeno ovo „tulbe“.

I još nešto: koja je god porodica imala zemlju u kojoj je ovo turbe, ne da joj se muškome porodu, rađaju se samo ženska čeljad, i u toj kući se priženjavaju momci sa strane. Tako ti je i dan danas. - kazivao Aliji Bejtiću, Budimir Gardović, zemljoradnik u Prebidolima, rođen 1900, porijeklom iz Meljaka kod Pljevalja.”¹⁴

8. Turbe u Sjeverinu

Nedaleko od kasabe Rudo, na zaravni koja čini trougao između mosta na Limu za Rudo, rijeke Lim i puta koji vodi za Sjeverin, gdje je nekada stajala halvetijska tekija šejha Sejfulaha (Sejfulaha) Iblizovića, porušena za vrijeme Prvog svjetskog rata, nalazi se turbe, niska četvrtasta građevina sa drvenim krovom. U turbetu se nalaze tri mezara, a u njima su ukopani: Gibović Suljaga, nišani bez datuma smrti, nepoznata osoba, bez natpisa, te šejh Salih Hrnjić (1825–1920), otac šejha Sejfulaha Hrnjića (1880–1976).¹⁵

9. Turbe u mezarju Dragošuma u Ustibru

Mioče i Ustibar su naseljena mjesta u džematu Međuriječje Medžlisa islamske zajednice Rudo. Nalaze se u donjem Polimlju, na tromeđi Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije, na starome carigradskom drumu i savremenom magistralnom putu Rudo – Priboj i željezničkoj pruzi Beograd – Bar. Na ovom prostoru vidljivi su slojeviti tragovi minulih vremena i ljudskih sudbina. Na visovima i brdima nalaze se srednjovjekovne gradine, utvrde i stećci.¹⁶ U periodu osmanske vlasti u Međuriječju su utemeljeni džamija i mekteb. Podigao ih je kizlar-aga Hasan-aga, starješina carskoga dvora u Istanbulu 1060/1630. godine.¹⁷ Naredne godine, u mjesecu zul-hidždžetu, za njihovo održavanje uvakufio je 2000 groša. Ne treba ga poistovjetiti s njego-

14 A. Bejtić, „Legende iz Polimlja...“, str. 21-22.

15 Dž. Čehajić, *Derviški redovi...*, str. 97.

16 Alija Bejtić, „Stari gradovi u donjem Polimlju“, *Starinar*, knjiga XXVI/1975, Arheološki institut, Beograd, 1976, str. 97.

17 *Bosna Hersek vakfiyeleri*, Cilt 2, str. 695-697.

vim imenjekom Hasanom, od kojeg potječu pribojski Hasanagići. Za vrijeme austrougarske uprave sagrađeni su mesdžidi u Mioču i Ustibru. U agresiji na Bosnu i Hercegovinu ovi objekti su porušeni, a nakon povratka Bošnjaka na predratna ognjišta ponovo su obnovljeni.

U mjestu Ustibar postoje dva veća mezarja, Šibenik i Dragošuma. U mezarju Dragošuma, koje je jako staro i obuhvata prostor od gotovo pet dunuma, prema predanju, postojalo je turbe od kamena. Na lokalitetu gdje je nekad bilo turbe danas postoje kameni blokovi. Ostalo su vrijeme i vegetacija rastočili. Ne zna se kome i kada je podignuto. Materijal i tragovi daju naslutiti da je i ovo turbe, možda, podignuto kada su građena turbeta u Barakovcima i Prebidolima.

10. Djevojačko turbe u Mioču

O ovom turbetu do sada nije ništa zabilježeno u literaturi. Narodno predanje ga pripisuje djevojci koja je na česmi prala haljine kad su je napala trojica komita. Boreći se uspjela je pratljačom ubiti jednog od njih prije nego su je druga dvojica savladali i ubili. Gdje je ubijena, tu je nakon dženaze i ukopana. Kasnije se počelo viđati da na njenom mezarju gori nur, pa joj je podignuto turbe pored kojega joj muslimani predaju rahmet i uče Fatihu, a posjećuju ga i pravoslavni, koji imaju neki veliki problem ili tešku bolest.

11. Novo turbe u Rudom

Nakon agresije na BiH u nekoliko mjesta podignuta su turbeta žrtvama agresije 1992–1995. (Sarajevo, Sanski most, Kobaš). Jedno od takvih je turbe u Starom Rudom u kojem su ispisana imena civilnih žrtava ovoga kraja.

Zaključak

Turbeta kao građevine podizane u spomen na umrle, većinom istaknute pripadnike određenog područja, gradila su se uglavnom od kamena. Nalazimo ih svuda po Bosni i Hercegovini, neka sačuvana, a neka samo kao sjećanje na nekadašnje građevine nastale u periodu osmanske vladavine u Bosni, ali i kasnije. Kad je riječ o turbetima na području Rudog i okoline, možemo vidjeti da su nastajala u različito vrijeme, od 16. do 20. stoljeća, da su neka očuvana potpuno ili djelomično, druga nestala i ostala samo u legendama, a da su neka turbeta obnovljena ili pak sagrađena u novije vrijeme. U radu je predstavljeno 11 turbeta, sa opisima lokacija, stanja na terenu ili njihovog spomena u legendama, a istaknuti su i podaci o autorima koji su se u svojim radovima bavili ovim pitanjem, bilo da je riječ o obradi dokumenata vezanih za izgrad-

nju, održavanje ili stradanje ovih turbeta ili za predanja koja se tradicionalno prenose o pojedinim turbetima sve do današnjih dana.

Literatura

- Bejtić, Alija, „Legende iz Polimlja o Polimlju”, *Mostovi*, god. III, br. 10, Pljevlja, 1971, str. 72-78.
- Bejtić, Alija, „Rudo i rudski kraj kroz vijekove”, Separat iz knjige *Rudo – spomenica povodom 30-godišnjice Prve proleterske brigade*, Sarajevo, 1971, str. 179-240.
- Čehajić, Džemal, *Derviški redovi u jugoslovenskim zemljama*, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja XIV, Sarajevo, 1986.
- Filipović, Nedim, „Vakufnama Kara Mustafa-paše Sokolovića iz 1555. godine o osnivanju grada Rudo”, *Rudo - spomenica povodom 30-godišnjice Prve proleterske brigade*, Međurepublička zajednica za kulturno-prosvjetnu djelatnost sa sjedištem u Pljevljima, Pljevlja, 1971, str. 173-177.
- Kerken, Muhamed R., „Postanak kasabe Rudo i njegov osnivač Kara Mustafa-paša“, *Islamski svijet*, god. IV, br. 138, 1935, str. 6.
- Mujezinović, Mehmed, *Islamska epigrafika*, Knjiga II, IP “Veselin Masleša”, Sarajevo, 1977.
- Pelidija, Enes, „Rudo i njegova okolina u vrijeme osmanske vlasti“, u: Husnija Kamberović [ur.], *Spomenica Ibrahima Karabegovića: Zbornik radova*, Institut za istoriju, Sarajevo, 2013, str. 79-114.

Rudo's Mausoleums

Summary

In the municipality of Rudo, eleven mausoleums of various dimensions and shapes have been erected thus far. In Staro Rudo there are two mausoleums, and one each in Sokolovići, Donja Strmica, Bresnica, Obrvena, Barakovci (Strgačina), Prebidoli, Sjeverin, Ustibar, and Mioče. Nine of them were erected for males, and two of them were made for maidens. Four have been preserved to this day, two have been restored, and one newly erected. After the aggression against Bosnia and Herzegovina, the reconstruction of mosques began, also followed by the reconstruction of mausoleums. Among the reconstructed mausoleums, we should mention those in Staro Rudo and Mioče, as well as the construction of a new one erected in honour of civilian victims of war. Hopefully, this activity will be continued and other destroyed

mausoleums in Rudo will be reconstructed. Furthermore, the service of a *turbedar* (mausoleum keeper) is documented in three mausoleums.

Keywords: Rudo and its surroundings, mosque, tekke, waqf, turbe (mausoleum), *turbedar* (mausoleum keeper).

Turbe u Obrveni

Turbe u Sjeverinu

Turbeta nepoznatog šehida u Starom Rudom

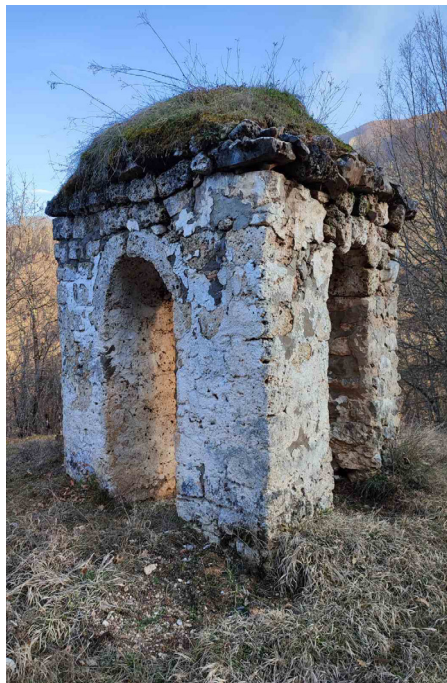
Ostaci turbeta roditelja Mehmed-paše Sokolovića

Mjesto i ostaci turbeta šejha Piri-bega u Donjoj Strmici

Šehidsko turbe

Djevojačko turbe na Barakovcima

Obnovljeno turbe u Mioču

Lokacija turbeta u Ustibru - mezarje Dragošuma